

Aby bolo menej sirôt žijúcich otcov¹

LADISLAV CSONTOS

Teologická fakulta Trnavskej univerzity
Bratislava

ORCID: 0000-0002-6788-9452

Aby bylo mniej sierot żyjących ojców

STRESZCZENIE

W ciągu ostatnich dziesięcioleci w cywilizacji euro-amerykańskiej rozwinęło się zjawisko dzieci-sierot z ojcami, którzy wciąż żyją. Jesteśmy bowiem świadkami wzrastającej liczby dzieci dorastających bez ojca. W niektórych przypadkach jest to wynikiem świadomego wyboru matki (matki samotne), w innych nie jest to bezpośredni zamiar, jak to często bywa w przypadku rozwiedzionych matek, a często taka sytuacja występuje również w rodzinach funkcjonujących pozornie. Ojcowie zwykle mają bardzo niewielki udział w wychowaniu dzieci. Wydaje się, że problem zaczyna się w momencie narodzin dziecka, które pochłania 80% zasobów emocjonalnych matki. W rezultacie kobieta nie jest w stanie okazywać swojemu partnerowi tyle uczuć, co wcześniej, w związku z czym czuje się on odepchnięty. W wielu przypadkach ta trudna sytuacja sprawia, że mężczyzna zaczyna postrzegać i prowadzić życie seksualne w sposób materialistyczny, co spotyka się z naturalną reakcją ze strony kobiety: pożycie seksualne staje się dla niej ciężarem. Nie jest to na szczęście scenariusz nieunikniony, ponieważ istnieje alternatywa – możliwość dalszego rozwijania czułości w związku małżeńskim. Ze strony mężczyzny ten alternatywny rodzaj czułości przybiera formę empatii, konkretnej uwagi i troski o żonę i dziecko. Każde dziecko, aby zdrowo się rozwijać, musi w równym stopniu przeżywać miłość macierzyńską i ojcowską, a tym bardziej wzajemną miłość między rodzicami, która zapewni mu stabilny i bezpieczny dom. Jeśli rodzice zaczynają postrzegać Boga jako kochającego Ojca, który okazuje im swoją czułość i miłość, jest to odpowiedź na Jego hojną ofertę i zarazem zaproszenie do osobistego nawrócenia. O Bożej czułości jasno świadczy zarówno Stary, jak i Nowy Testament. Wynika to z boskich czynów, dzięki którym Bóg jawi się jako troskliwy i czuły Ojciec, darzący swoje dzieci bezinteresowną miłością. Na obraz takiego Boga ludzie zostali stworzeni jako męż-

¹ Štúdiá je súčasťou riešenia projektu APVV 15–0189 „Vybrané faktory pro-rodinnej stratégie a podpora stabilnej rodiny v multikulturálnom prostredí“.

czynna i kobieta. Teksty biblijne dostarczają wielu przykładów tych boskich cech, które mogą zostać przekształcone w codziennym zachowaniu i postawach małżonków w taki sam sposób, w jaki rodziny żydowskie połączyły te dwie sfery podczas posiłku paschalnego i w życiu codziennym. Podsumowując, czułość jest szansą na zapewnienie stabilności rodzinom katolickim i uratowanie ich dzieci przed byciem sierotami żyjących ojców.

Słowa klucze: dzieci spoza małżeństwa (dzieci nieślubne), jednocząca funkcja małżeństwa, czułość, wychowanie dzieci, świadectwo rodziców.

* * *

1. Úvod

V roku 2019 sa podľa údajov Štatistického úradu Slovenskej republiky 40,1% detí v našom štáte narodilo mimo manželstva. Zároveň zaznamenávame vysoký podiel rozvodov manželstiev s maloletými deťmi, ktorý v roku 2019 predstavoval až 59,4%. Priemerná dĺžka trvania manželstva bola 15,1 roka a priemerný počet detí 1,6, pričom 54,0% rodín má jedno dieťa a 38,5% dve deti². Znamená to, že väčšina týchto detí bude vyrastať bez otca. Ako sa dnes hovorí, budú to siroty žijúcich otcov. No ani deti v zdanlivo usporiadaných rodinách nemajú veľkú perspektívu zažiť otca a mužský prvok vo výchove. V spoločnosti sa totiž udomácnil už dávno neplatný model fungovania rodiny, ktorú živí a ekonomicky zabezpečuje muž, kým žena je strážkyňou domáceho krbu a vychovávateľkou detí. Už viac ako dve generácie platí, že rodina nedokáže vyžiť z jedného príjmu a vyžaduje si zamestnanosť oboch rodičov. Ďalším faktom je, že rovnoprávnosť vo vzdelávaní privádza ženy k seberealizácii v rozličných profesiách. V ich vnútornom živote dochádza k súpereniu dvoch povolání -k materstvu a k profesii, čo si mnoho mužov neuvedomuje. Očakávajú, že o domácnosť a deti sa budú starať predovšetkým ženy. Podľa štatistických údajov mnohé z nich pociťujú manželstvo ako príťaž, radšej sa rozhodnú byť slobodnými matkami a určitým spôsobom sa realizovať v zamestnaní aj v materstve. Na druhej strane je nemálo mužov, ktorí sa pridriavajú prekonanej predstavy, že starostlivosť o domácnosť je doménou ženy. Postupne venujú viac času svojim kamarátom a koníčkam, čo v konečnom dôsledku vedie k ich odcudzeniu od rodiny. Druhý vatikánsky koncil už pred takmer šesťdesiatimi rokmi poukázal na dôležitosť zmeny paradigmy katolíckeho manželstva a vyzdvihnutia jeho unitívnej funkcie, v ktorej neplatí nadradenosť muža nad ženou ani podriadenosť ženy mužovi, ale rovnocenný partnerský vzťah budovaný na vzájomnej láske, ktorá sa prejavuje nežnosťou a snahou o do-

² Zuzana Podmanická a kol., *My v číslach. Pohyb obyvateľstva 2019* (Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky, 2020), 9-11.

siahnutie spoločnej spásy. Pre zdravý vývoj dieťaťa je potrebné, aby bolo milované svojimi rodičmi a vyrastalo v ovzduší ich vzájomnej lásky, čo zdôrazňuje aj medzinárodná Charta práv dieťaťa, ktorá hovorí, že na prvom mieste má byť vždy záujem dieťaťa. Práve obnovené chápanie manželstva ponúka perspektívu pre lepšie fungovanie kresťanských rodín, v ktorých je pozvaním ku konverzii najmä manželov ako rodičov.

2. Empirické zistenia

V živote rodín s deťmi zohráva významnú úlohu zosúladenie života rodiny s prácou. Slovenskí muži a ženy sú vysoko pracovne zaangažovaní a zamestnanosť žien dosahuje v porovnaní s inými, ekonomicky vyspelejšími krajinami, vysoké parametre. Táto skutočnosť sa odráža aj vo vnútorodinných vzťahoch medzi partnermi a medzi deťmi a rodičmi – limituje čas venovaný rodine³. Významnou charakteristikou života rodiny je časová dimenzia: to, ako rodiny využívajú čas na prácu, starostlivosť o deti a na partnerské aktivity. Empirický výskum v rámci projektu zisťoval spokojnosť rodičov s časovým harmonogramom pracovných aktivít a s možnosťami venovať čas rodine. Zistené údaje svedčia o vysokej pracovnej angažovanosti rodičov nezaopatrených detí. Práca mužov je časovo náročnejšia, viac ako tretina z nich (34,4%) strávi 10 a viac hodín denne počas pracovného týždňa v zamestnaní (vrátane cesty); u žien je takáto časová pracovná záťaž deklarovaná na podstatne nižšej úrovni (v 8,3% prípadov). Muži aj ženy najčastejšie deklarujú dĺžku práce aj s cestou na úrovni 8 až 10 hodín denne (cca 42%). Časový rezervoár pre rodinný život teda počas pracovného týždňa nie je veľmi rozsiahly. Čiastočne za to môže závislosť na zárobkoch, keď ich rast je čiastočne podmienený rastom dĺžky pracovnej angažovanosti. Muži sú spútaní dlhšou pracovnou aktivitou, aby viac zarobili, na úkor času, ktorý by mohli venovať rodine. Osobitne sa zisťovali odhady rodičov, koľko času im zostáva na výchovu a čas strávený s deťmi, na utužovanie manželských / partnerských vzťahov a na individuálne koníčky. Dostatok času na deti deklarovalo 60,7% žien, ale len 27,1% mužov. Dostatok času na partnera si nájde 38,3% žien a 29,2% mužov, a dostatok času na koníčky má 21,5% žien a len 16,8% mužov. Ženy teda uprednostňujú čas venovaný deťom, potom nasleduje čas strávený s partnermi a najmenej času venujú vlastným koničkom. „Časovo zostatková hierarchia“ u mužov je nasledovná: manželka / partnerka, deti a až potom vlastné koníčky. Stále platí kultúrny fenomén udržiavania rodinnej súdržnosti nielen u žien, ale aj u mužov. Rok 2018 zastihol slovenské domácnosti a rodiny v lepšej kondí-

³ Rastislav Bednárík, Jozef Žuffa, *Rodiny s deťmi. Empirický pohľad na Slovensku* (Trnava: Dobrá kniha, 2019) 18.

cii v porovnaní so situáciou pred desiatimi či dvadsiatimi rokmi. Zlepšuje sa materiálna situácia aj zamestnanosť. Životná úroveň však zatiaľ zostáva podstatne nižšia ako v západných krajinách EÚ. Zlé sú aj časové dimenzie pracovného života na Slovensku. Rozsah týždenného pracovného času u nás je o 2 hodiny dlhší ako je priemer krajín EÚ (databáza Eurostat). U mužov to bolo v roku 2017 v priemere 39,2 hodiny a u žien 36,9 hodiny (priemer krajín EÚ u žien je len 33 hodín). V dôsledku tejto situácie zlepšovanie parametrov života zatiaľ nemá patričnú odozvu na úrovni spokojnosti rodičov s ich rodinným životom. K faktorom, ktoré pozitívne prispievajú k zlepšovaniu rodinného života, patrí zárobková činnosť (táto je však pre rozsah pracovného času zároveň aj faktorom zhoršujúcim rodinný život), ďalej je to vzdelanie a tiež veľkosť rodiny (viacdetná rodina)⁴. Problém množstva času na budovanie vzťahov v rodine sa radikálne mení pri narodení prvého dieťaťa. Matka novorodenca je úplne pohltená starostlivosťou o dieťa, ktoré spotrebuje takmer všetok jej čas a 80% jej citových schopností a psychofyzických síl. Možno si pri tom uvedomí, že zanedbáva svojho manžela a je jej to aj úprimne ľúto, ale problém potláča a verí, že predsa nemôže inak. Ak bol manžel do tej doby kráľom jej srdca, teraz prišla veľká zmena. Manžel sa cíti byť marginalizovaný a trpí tým. Domnieva sa však, že je to nevyhnutné, a nerobí nič pre vyváženie situácie. Dieťa by mohli nechať na pár okamihov samé, aby si prejavili lásku, hovorili spolu a vymenili si prejavy nežnosti, ale nie je na to čas, lebo všetka pozornosť sa sústreďuje na dieťa a tento stav pretrváva. U manžela to postupne môže vyvolať pocit, že už nie je milovaný a začne hľadať pochopenie u priateľov, ba niekedy aj u inej ženy, až dôjde k zaľúbeniu. Zrazu sa začína cítiť lepšie mimo rodiny, s kamarátmi, s kolegami zo zamestnania a podobne. Prichádza domov večer, keď už deti spia, veď mal veľa povinností v práci⁵.

U takého muža dochádza k akémusi sexuálnemu materializmu, keď sa preňho tým najdôležitejším stane uspokojenie jeho sexuálnej potreby. Nebezpečenstvo tkvie v tom, že muž má už v samotnej fyziologickej konštitúcii vpísanú intenzívnu orientáciu na genitálnu rovinu, čo zahŕňa tendenciu zredukovať manželskú sexualitu na prevažne telesný fenomén, na číre uspokojovanie sexuálneho pudu, alebo sa uspokojí so „štandardnou“ intimitou bez toho, aby sa skutočne zaujímal o potreby a túžby manželky. V takýchto prípadoch hrozí, že žena bude prežívať frustráciu z neuspokojivého sexuálneho života a bude v nej narastať čoraz zjavnejší hnev a/alebo averzia voči manželovi, ktoré môžu prerásť až do

⁴ Rastislav Bednárík, „Materiálna, časová a komunitárna charakteristika rodín s deťmi“, w *Zborník zo sympózia Profamily 2018 „Finančné a nefinančné stabilizátory rodiny“* (Trnava: Dobrá kniha, 2018), 144-148.

⁵ Carlo Rocchetta, *Elogio del litigo di coppia. Per una tenerezza che perdona* (Bologna: EDB, 2018), 126.

otvoreného odmietania. Typický signál, že manželský pár sa ocitol v takejto situácii, prichádza vtedy, keď manželka začne používať klasické výhovorky na „bolesť hlavy“ či „únavu“, aby sa vyhla styku. Za nimi sa však skrýva niečo podstatnejšie, vyjadrujú odmietanie na hlbšej než telesnej rovine: „Nechcem sa s tebou podeliť o svoje telo, nechcem ho zveriť do tvojich rúk, pretože neprejavuješ snahu vyjsť v ústrety mojim najhlbším očakávaniam; si príliš materialistický, nedávaš mi pocítiť, že som milovaná!“⁶ Mnohí muži si v takej situácii myslia, že pomôže, keď budú mať druhé dieťa, ktoré ich s partnerkou viac zblíži, no rozvodové štatistiky – ako sme uviedli vyššie – nepotvrdzujú tento názor. Problém je oveľa hlbšie. Ešte viac komplikuje situáciu starší pohľad na manželský intímny život ako na povinnosť, ktorej splnenie má manžel právo žiadať od svojej manželky⁷. Najmä preto, že súčasné chápanie manželstva ako zväzku z lásky má v očiach mladých ľudí silný koncept citového naplnenia, vyžaduje si celostný pohľad na intímne stretnutie manželov⁸.

Na tomto základe vzniká veľmi dôležitá otázka prítomnosti otca v rodine a vo výchove detí. Dnes čoraz častejšie hovoríme o konkrétnej kategórii „fatherless children“, teda detí bez otcov, a to nielen v prípade rozvedených manželstiev, ale aj v zdanlivo usporiadaných rodinách. Je veľa chlapcov a dievčat, ktoré žijú ako „siroty žijúcich otcov“. Niet pochýb o tom, že tento problém predstavuje jednu z najzávažnejších rán dnešnej spoločnosti. Mnohým deťom chýba predstava o otcovi. Z psychoanalytického hľadiska „zbavený otca“ znamená to isté, ako vo vývoji a raste byť „bez chrbovej kosti“, teda bez toho, čo podporuje pevnosť charakteru, ktorá človeku umožňuje čeliť životným problémom s potrebnou stabilitou. Natíska sa otázka, či mnohé problémy dnešnej mládeže nemajú priamu alebo nepriamu súvislosť s absenciou otca. Týka sa to celej generácie mladých ľudí. Symbolické „zabitie otca“ v mnohých podobách v západnej kultúre určite predstavuje jeden z najznepokojujúcejších signálov pre budúcnosť ľudstva⁹.

3. Dieťa potrebuje oboch: otca i matku

Výchova a vzdelávanie si vyžadujú čas, ktorý je základným predpokladom každého rozvoja ľudskej osobnosti. Človek nie je osamelým ostrovom, ale bytosťou, ktorá sa rozvíja vo vzťahoch s inými osobami. Preto prítomnosť oboch rodičov vo výchove napomáha dozrievaniu mla-

⁶ Carlo Rocchetta, *La mistica dell'intimità nuziale: crescere nella grazia del sacramento* (Bologna: EDB, 2019), 12.

⁷ Alexander Spesz, *Katolícka mravouka* (Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1948), 244-245z

⁸ Michael Sievernich, „Problém rozvedených a znovuzosobášených v Cirkvi z pastorálno-teologického hľadiska“, *Teologický časopis*, nr 1 (2010): 47-58.

⁹ Carlo Rocchetta, *Elogio del litigio di coppia. Per una tenerezza che perdona*, 143.

dého človeka, ktorý je schopný prevziať zodpovednosť nielen za seba, ale aj za druhého človeka. Práve v tom spočíva výchova k partnerstvu, pevnému priateľstvu, zodpovednému manželstvu a rodičovstvu. Výchova k vzťahom sa v tomto zmysle stáva predovšetkým výchovou k láske. Kvalitné rodičovstvo a zodpovedné postoje k výchove však možno vybudovať len na báze pevných vzťahových väzieb v rodine – na základe priateľstva, partnerstva, manželstva, rodičovstva¹⁰. Deti vychovávajú vzory, ktoré vidia a môžu napodobňovať. Aj v ľudovej múdrosti platí, že je lepšie raz vidieť ako stokrát počuť. Základným výchovným prostriedkom je život rodičov a ich príklad, čiže svedectvo. Aj Sväté písmo ukazuje, že vo výchove má prvoradé postavenie svedectvo, príklad rodičov a celej rodiny. Platí to od samého počiatku života viery v Božom ľude Starého i Nového zákona. Najprv je udalosť života a na ňu nadväzuje slovo, ktoré umožňuje, aby sa svedectvo dostalo k ľuďom, nadobúda konkrétnu podobu hlásania evanjelia (Mt 24,14).

Poslaním vzdelávacích inštitúcií a hnutí mládeže je podporovať manželov v ich základnej výchovnej a vzdelávacej úlohe. Nemôžu a nemajú ju nahrádzať. Základnými piliermi výchovy sú rodičia: otec a matka¹¹. Na Slovensku je vyváženosť mužského a ženského prvku v praxi zatiaľ iba snom alebo spomienkou na zašlé časy. Nedostatok mužského princípu, žiaľ, pretrváva aj vo vzdelávacích a výchovných inštitúciách. V ostatných desaťročiach sme svedkami významnej disparity vo výchovnom pôsobení na deti a mládež v rodine aj v školskom prostredí – od materských škôl až po maturitu. Túto situáciu v školskom systéme našej krajiny dokumentujú údaje z časových radov spracovaných Centrom vedecko-technických informácií Slovenskej republiky. Podľa nich je situácia nasledovná: Na prvom stupni v ročníkoch 1 až 4 už v roku 1989 ženy tvorili 92,3% učiteľských zborov, v roku 2018, z ktorého sú k dispozícii najnovšie údaje, je to rovných 90%. Na druhom stupni základných škôl badať, že v roku 1989 podiel žien predstavoval 75,3% a postupne narástol na 93,5% v roku 2018. Časové rady učiteľov v materských školách neuvádzajú ukazovateľ, ktorý by umožňoval prepočítať podiel mužov a žien na tejto forme výchovy a vzdelávania. Dramatická situácia sa za posledných tridsať rokov utvára aj v štruktúre učiteľských zborov na gymnáziách a športových gymnáziách. V roku 1989 bol podiel žien 64%, v roku 1999 stúpol na 73,4% a v roku 2018 je to až 75,2%. Trend feminizácie možno pozorovať aj na stredných odborných školách, konzervatóriách a stredných zdravotníck-

¹⁰ Mária Potočárová, *Etika v rodinných vzťahoch* (Bratislava: Univerzita Komenského, 2017), 129.

¹¹ Carlo Rocchetta, *Elogio del litigo di coppia. Per una tenerezza che perdona*, 141.

kych školách. V roku 1989 ženy tvorili 56,6% učiteľských zborov, v roku 1999 to bolo 66,8% a v roku 2018 ich podiel predstavuje až 71,2%¹².

Táto disparita je určitým pokračovaním neprítomnosti otca v rodinnej výchove a odráža sa aj vo vysokej spokojnosti rodičov so vzdelávacími inštitúciami. Vo výskume z roku 2018 viac ako polovica domácností (55%) hodnotila fungovanie a činnosť školy (dostupnosť, kvalita vzdelávania, kvalita učiteľov) na úrovni „spokojný“. Rodičia sa vyjadrovali k typu školy, ktorý navštevovalo ich dieťa (deti), teda materská, základná, stredná a vysoká škola. Respondenti nevyjadrili ani veľkú spokojnosť, ale ani veľkú nespokojnosť so školami, ktoré ich deti navštevujú. Keďže len málo rodičov vypovedalo, že sú s činnosťou školy nespokojní, môžeme predpokladať, že týmto spôsobom hodnotia skôr podporu zo strany školy ako problémy vo vzťahu k rodinnému životu. Treba však poznamenať, že viac ako pätina domácností svoj vzťah k škole nevyjadrila. Lepší postoj k školám deklarovali najmä domácnosti, kde sú rodičia vysokoškolsky vzdelaní¹³. Žiaľ, rodičia si veľmi neuvedomujú nedostatok mužov v školskom systéme na Slovensku, ich nízke ohodnotenie a spoločenský status, čo poukazuje na akúsi všeobecnú akceptáciu tézy, že výchova je úlohou ženy.

Pre dieťa je optimálne, ak na výchove participujú obaja rodičia, takže výchova obsahuje mužský i ženský princíp. Dieťa potrebuje k svojmu zdravému vývinu spoznať oba princípy, ktoré sú nenahraditeľné práve tým, že sú kvalitatívne odlišné, tak ako je odlišné mužské a ženské videnie sveta a myslenie vo všeobecnosti. Z výskumov realizovaných na Cambridge University je zrejmé, že „ženský“ typ myslenia sa líši od „mužského“. Nie sú identické a sú biologicky podmienené, pričom príslušné rozdiely sa prejavujú už od raného detstva. Muž a žena majú svoje špecifiká, ktorými sa vzácné dopĺňajú. Dieťa potrebuje výchovu v úplnej a funkčnej rodine, ktorá ponúka mužský i ženský princíp, aby ich mohlo vidieť a zažiť v rôznych životných situáciách. Ženský princíp oživuje mužský princíp, umožňuje mu vstúpiť do širších sfér tvorby sveta a zároveň byť ochrancom ženského princípu. Nedostatočne vyvinutý mužský princíp sa jednostranne pretavuje do moci a narcizmu, ktorý bráni vitalite života iných. Nevyvinutý ženský princíp sa zameriava skôr na chladnú fyzickú dokonalosť bez schopnosti prijímať, milovať, ošetrovať, utešovať a emočne žiť¹⁴.

¹² Spracované podľa údajov z Informácie o školstve > ŠTATISTIKY > Časové rady In: *Centrum vedecko-technických informácií SR (CVTI SR)* In: https://www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/informacie-o-skolstve/statistiky/casove-rady.html?page_id=9724 (20.03.2020).

¹³ Rastislav Bednárík, Jozef Žuffá, *Rodiny s deťmi: Empirický pohľad na Slovensku*, 55-56.

¹⁴ Ivan Podmanický, „Pedagogické aspekty dozrievania osobnosti v rodine“ w *Možnosti výchovy a pastorácie v prospech stability manželstva a rodiny* (Trnava: Dobrá kniha, 2019), 41; tiež Jozef Zentko, „Pedagogická realita a výchovné aspekty so zreteľom na prítomnosť muža v predškolskej a elementárnej edukácii“ w *Možnosti výchovy a pastorácie v prospech stability manželstva a rodiny*, 16.

Svätý Ján Pavol II. v posynodálnej exhortácii pripomína: „treba sa usilovať o to, aby v spoločnosti znova zavládlo presvedčenie, že úloha a poslanie otca v rodine a pre rodinu majú jedinečný a nenahraditeľný význam“ (porov. *Familiaris consortio* 25 ďalej len FC 25). Toto jasné vyhlásenie nás privádza späť k tomu, čo sme si všimli už na začiatku: iba neha manželov, ktorá je v ich živote viditeľná, stelesnená a každý deň znovu objavená, predstavuje základ autentickej rodičovskej výchovy. Manželský pár je ten, na ktorého kvalite sa zakladá celá štruktúra rodičovstva a výchovy detí. Čím pevnejší je vzťah manželského páru, tým pevnejší je základ úspešnosti výchovy. Pracovať na rozvoji vzťahu medzi manželmi, na raste nežnosti, znamená zároveň pracovať pro dobro detí, čo je prísľubom aj pre plnú realizáciu otcovstva a materstva¹⁵.

4. Možnosti riešenia

Vráťme sa k problému, pre ktorý sa otec môže odcudziť rodine, keď sa po narodení prvého dieťaťa cíti citovo zanedbávaný a marginalizovaný svojou manželkou. Situácia, ktorá je celkom prirodzená, veď novorodenec naozaj potrebuje starostlivosť takmer dvadsaťštyri hodín denne. Kde má manželka vziať čas, aby sa venovala manželovi? Otázku však môžeme položiť aj inak: Ako má otec novým spôsobom rozdeliť svoj čas medzi manželku a novorodenú dcéru či syna? Najmä pre muža je to výzva vzdať sa sklonu k sexuálnemu materializmu a prehľbiť svoju nehu voči manželke, ktorá je teraz už aj matkou jeho dieťaťa. Pochopiť, že aj on je povolaný participovať v starostlivosti o dieťa, byť postupne schopný postarať sa oň rovnako dobre ako manželka, prejavíť mu nehu ako ona. Manžel si má vážiť a oceňovať manželkinu prácu v domácnosti, ktorá býva až príliš často nedocenená. Toto pozvanie k prehĺbeniu vzťahu odhaľuje dôležitosť nehy pre rozvoj lásky v rodine. Je tým, vďaka čomu sa dosahuje väčšia jednota manželov. Pápež František pripomína, že „unitívny cieľ manželstva je trvalým odkazom na rast a prehľbovanie tejto lásky. Manželia vo svojom láskyplnom spojení prežívajú krásu otcovstva a materstva; zdieľajú plány aj ťažkosti, túžby i starosti; učia sa vzájomnej starostlivosti a obojstrannému odpúšťaniu. V tejto láske slávia šťastné chvíle a podopierajú sa cez ťažké etapy svojho životného príbehu... Krása vzájomného a nezištného darovania, radosť z rodiaceho sa života a z láskyplnej starostlivosti o všetkých členov, od malých až po starých, sú len niektorými z plodov, ktoré odpoveď na povolanie do rodiny robia jedinečnou a nenahraditeľnou tak pre Cirkev, ako aj pre celú spoločnosť.“ (AL 88)

Manželia si potrebujú stále viac uvedomovať, že v manželstve je sexualita v službe nehy, ktorá je takpovediac „DNA manželskej lásky“. Pred-

¹⁵ Carlo Rocchetta, *Elogio del litigo di coppia. Per una tenerezza che perdona*, 145.

stavuje cestu humanizácie *erosu*, ktorá umožňuje, aby sa z erotickej príťažlivosti stal zdroj ustavične obnovovanej intimity. Len v tomto kontexte si manželská sexualita dokáže zachovať sviežosť udalosti, ktorá je napriek opakovaniu zakaždým udivujúca, prekypujúca novosťou, starostlivo chránená vo vnútornom hrade duše a dosvedčovaná životom, a manželia sa dokážu ubrániť pokušeniu stratit' zo zreteľa najvyšší zmysel svojej intimity. Medzi túžbou a sexualitou sa otvára cesta humanizácie, na ktorej neha – žasnúce uznanie inakosti druhého človeka – dáva zmysel túžbe a túžba, ktorá je životnou silou a darom radosti, sa stáva zdrojom každého mysliteľného prejavu nehy. Neha ponúka niečo, čo sexualita sama osebe nedokáže nikdy poskytnúť: *atmosféru nezištnosti, užasnúť radosť zo stretnutia a veľkodušnú, tvorivú slobodu*. Zároveň umožňuje sexuálnemu stretnutiu, aby zotrvalo v stave *permanentného úsvitu, ustavičného zrodu*. Z uvedeného vyplýva, že schopnosť *prejavovať nehu* nepredstavuje okrajovú, sekundárnu danosť, ale je naopak konštitutívnym prvkom, bez ktorého sa nemôže uskutočniť najvyšší zmysel manželskej intimity. Toto je základný predpoklad skutočnej intimity a východiskový bod mystickej cesty: *urobiť z nehy pulzujúce srdce partnerského vzťahu*¹⁶.

Sexualita bola často považovaná za „pikantnú“ tému, o ktorej sa nepatrí rozprávať. Isteže, boli aj výnimky, no ako vieme, výnimka potvrdzuje pravidlo. A pravidlom bolo, že otázka manželskej intimity sa skôr odsúvala nabok, než by sa o nej otvorene, úprimne a s dôverou hovorilo. Čelíme teda nemalej výzve. Čaká nás totiž úloha zmeniť stáročia pretrvávajúcu predstavu a rozvinúť nový konceptuálny i komunikačný rámec, ktorý bude čerpať svoju vitalitu z prameňa teológie a náležite doceniť hodnotu manželskej sexualitu. „Navigácia“, ktorú budeme na tejto ceste používať, čerpá energiu a „vstupné dáta“ z kvalitatívneho skoku, ktorý urobila Katolícka cirkev v časovom úseku od Druhého vatikánskeho koncilu cez apoštolskú exhortáciu *Familiaris consortio* až podnes, a ktorého najvýrečnejším plodom je apoštolská exhortácia *Amoris laetitia*: tento kvalitatívny skok je potrebné zosumarizovať, jednotlivé prvky usporiadať do organickej jednoty a prijať ho ako dar Ducha Svätého pre Cirkev a manželské páry. Cieľom našich úvah je nechať prehovoriť uvedený proces kvalitatívnej zmeny a takpovediac obrátiť „hore nohami“ základný predpoklad, ktorý bol až do nedávnej minulosti považovaný za samozrejmosť:

- metafora manželskej intimity bola tradične používaná na objasnenie zmyslu mystického zjednotenia duše s Bohom, napríklad v spisoch sv. Terézie z Avily a sv. Jána z Kríža;

¹⁶ Carlo Rocchetta, *La mistica dell'intimità nuziale: crescere nella grazia del sacramento*, 13-14.

- tu postupujeme presne opačne: naším východiskom bude mystika, pomocou ktorej sa pokúsime reinterpretovať manželskú intimitu ako skúsenosť milosti, ktorá vedie manželské páry k dokonalosti v láske.

Výzva, ktorej čelíme, spočíva v tom, aby sme ukázali, že medzi mystikou a manželskou intimitou, medzi sviatostnou milosťou a *erosom* neexistuje žiaden protiklad, a že opak je v skutočnosti pravdou – pretrváva medzi nimi hlboká kontinuita. To znamená, že prostredníctvom svojho láskyplného spojenia manželia prežívajú takú ušľachtilú skúsenosť, že nepreženieme, keď ju nazveme „mystikou“. Keď sa na vec pozeráme z tejto perspektívy, môžeme oprávnenne tvrdiť, že Cirkev čerpá z tej najvznešenejšej vízie manželskej sexuality aká je vôbec mysliteľná; ide o víziu, ktorá je hlboko zakorenená v biblickom poslanstve, počnúc prvými stranami knihy Genezis, cez Pieseň piesní až po evanjeliá, a ktorá premáha všetky ponuré, „zatuchnuté“ koncepcie manželského intímneho života. Vďaka Bohu, súčasná teologická reflexia veľkoryso rozširuje svoje horizonty a súčasťou tohto procesu je aj bezprecedentné potvrdenie hodnoty manželskej intimity, ktoré je možné vďaka tomu, že úvahy o nej boli zasadené do rámca personalistického spôsobu myslenia. Takýto kontext umožňuje vybadať ten najľudskejší a najušľachtilejší zmysel manželskej intimity a reinterpretovať ho vo svetle sviatosti manželstva ako výraz reálne pôsobiacej milosti Ducha Svätého. Tento proces nachádza svoje konečné vyústenie v tvrdení, že manželská intimita – za predpokladu, že sa prežíva v súlade s Božím plánom – predstavuje cestu, na ktorej sa postupne uskutočňuje povolanie manželov k svätosti¹⁷.

5. Biblická inšpirácia

Ukazuje sa, že pre manželskú spiritualitu je dôležité prejsť od pohľadu na podstatu Boha k uskutočňovaniu jeho vlastností načrtnutých v biblických obrazoch v živote manželov. Ježiš Kristus pozýva všetkých: „učte sa odo mňa, lebo som tichý a pokorný srdcom“ (Mt 11,29). Predkladá aj vzor, ktorý má kresťan uskutočňovať svojím životom: „Vy teda buďte dokonalí, ako je dokonalý váš nebeský Otec“ (Mt 5,48). Tu je dôležité východisko k odpovedi na mnohé problémy súčasných kresťanských manželstiev. Muž i žena sú spoločne povolani nasledovať Ježiša Krista a uskutočňovať obraz Boha vo svojom spoločnom živote, v ktorom má neha osobitné miesto¹⁸. *Slovník biblickej teológie*, ktorý vyšiel pod redakčným vedením pátra Xa-

¹⁷ Ibidem, 10-11.

¹⁸ Robert Skrzypczak, „Miłość małżeńska i rodzinna w nauczaniu papieża Franciszka“. *Studia Bobolanum*, nr 3 (2019), 93-94.

viera Leon Dufour, bol od prvého vydania v roku 1962 obohatený heslom neha, ktoré spracoval Pierre-Émile Bonnard. Tento krátky je text dobrým východiskom pre ďalšie uvažovanie o tom, čo je základ manželského vzťahu. Je to prvý krok k predloženiu silného obrazu nehy v biblicko-teologickom porozumení v duchu Druhého vatikánskeho koncilu. „Podobne nech sa obrodia aj ostatné teologické disciplíny živším stykom s Kristovým tajomstvom a dejinami spásy. Osobitnú starostlivosť treba venovať zdokonaleniu morálnej teológie, ktorej vedecký výklad nech sa väčšmi zakladá na učení Svätého písma a nech poukáže na vznešenosť povolania veriacich v Krista a na ich povinnosť prinášať ovocie v láske za život sveta (OT 16)¹⁹“. Dovoľme si uviesť celú heslovú stať, ktorá nie je dlhá, ale o to inšpiratívnejšia:

„Hebrejské slovo rahamim, útroby, je plurál intenzity od rehem, matkino lono, a znamená nehu: nehu žien voči plodu svojho tela (3 Kr 3,26), nehu všetkých ľudských bytostí voči svojim deťom alebo blíznym (Gn 43,30), najmä však nehu samého Boha voči svojim stvoreniam.

Boh je totiž otcom (Ž 103,13) a matkou (Iz 49,14n; 66,13). Jeho neha, ktorá presahuje nehu ľudí, utvára deti na svoj obraz (Gn 1,26; 5,1-3), je nezištná (Dan 9,18), vždy bedlivá (Oz 11,8; Jer 31,20; Iz 63,15), nezmerná ((Iz 54,7; Bar 2,27; Sir 51,3), nevyčerpatel'ná (Ž 77,10; Neh 9,19.27.31), každé ráno nová (Nár 3,22n), vytrvalo verná (Ž 25,6; Lk 1,50), preukazovaná všetkým bez výnimky (Sir 18,12; Ž 145,9), osobitne tým najnúdznejším a sirotám (Oz 14,4) a schopná zjednotiť verných veriacich aj po smrti (2 Mak 7,29).

Táto nezadržateľná láska sa prejavuje všemožnými dobrodeniami (Iz 63,7), darom života (Ž 119,77.156), spásou, oslobodením (Dt 30,3; Zach 1,16), ba aj výchovnými skúškami (Nár 3,32; Múd 11,9). Nadovšetko však nekonečnou Pánovou nehou, jeho milosrdenstvom (Iz 55,7; Dan 9,9) zjavuje odpustenie. Každý hriešnik, či je to celý národ (Oz 2,25) alebo jednotliviec (Ž 51,3), môže a má vždy počítat' s touto obdivuhodnou dobrotou, pravdaže nie preto, aby aj naďalej hrešil (Sir 5,4-7), ale aby sa obrátil k Otcovi, ktorý ho očakáva (Ž 79,8; Lk 15,20).

Boh nežný a milostivý – toto je prvý titul, ktorý Jahve dáva sám sebe a ktorý mu po Exode (Ex 34,6) priznáva Deuteronomium (Dt 4,31), potom Žalmy (Ž 86,15; 103,8; 111,4; 145,8), proroci (Joel 2,13; Jon 4,2), dejepisné knihy (2 Krn 30,9; Neh 9,17. 31), učitelia múdrosti (Sir 2,11; Múd 15,1). S výnimkou jediného prípadu, kedy sa pripisuje človekovi (Ž 112,4), prídavné meno nežný sa rezervuje Bohu. Veriaci sa teda môže opierať o svojho Pána ako dieťa o svoju matku (Ž 131) a tento synovský postoj si osvojí aj Ježiš, v ktorom a skrze ktorého sa naplno zjavuje Božia neha.

¹⁹ Basilio Petrá, „Prospettive morali della teologia della tenerezza“ w *La virtù della tenerezza II „vangelo“ di Papa Francesco*. (Assisi: Edizioni Porziuncola, 2019) 182-183.

V Ježišovi sa objavila Božia dobrota (Lk 1,78; Tit 3,4-7), v ňom sa zjavil Boh milosrdenstiev (2 Kor 1,3; Rim 12,1), ktorý nám dal zvrchované svedectvo svojej nehy vzkriesením svojho Syna, závdavok nášho vzkriesenia (Ef 2,4-6; 1 Pt 1,3).

Ježiš je totiž nielen predmetom Božej nehy, ale si ju aj osvojuje a rozlieva ju na nás; ako sa Bohu ulútilo svojho úbohého stáda (Ez 34,16), aj on je pohnutý útrpnosťou nad ovcami hladnými po evanjeliu (Mk 6,34) práve tak, ako aj po chlebe (Mk 8,2); je plný súcitu s najopustenejšími: malomocnými (Mk 1,41), slepými (Mt 20,34), s užialenými matkami alebo sestrami (Lk 7,13; Jn 11,33); Ježišova neha je neúnavná práve tak, ako Otcova, víťazí nad hriechom a siaha tak ďaleko, že odpúšťa najnešťastnejším zo všetkých, hriešnikom (Lk 23,34).

Boh chce, aby jeho neha prenikla do srdca ľudí (Zach 7,9; Ž 112,1.4; Sir 28,1-7). Nakoľko sú však neschopné, aby si ju osvojili, on im ju dáva (Zach 12,10) ako zásnubný dar (Oz 2,21) v novej Zmluve, spečatenej Ježišom. Keď sa stala nehou Božieho Syna, ktorý sa stal človekom, Božia neha sa môže odvtedy stať nehou ľudí, preporených Božích detí v Ježišovi. Pavol má iba jednu túžbu: osvojiť si Kristovo cítenie (Flp 1,8; Flm 20). Preto môže vyzývať kresťanov, aby si osvojili „útroby súcitu“ Boha a jeho Syna (Kol 3,12; Ef 4,32; porov. 1 Pt 3,8). Evanjelisti hovoria v tom istom zmysle: uzavrieť útroby pred svojimi bratmi znamená vylúčiť sa z Otcovej lásky (1 Jn 3,17); odprieť odpustenie svojmu bližnému znamená odmietnuť pre seba Božie odpustenie (Mt 18,23-35). Všetci Boží synovia musia nasledovať svojho Otca (Lk 6,36) a mať ako on súcitné srdce pre svojich bližných (Lk 15,20.31), to znamená pre všetkých ľudí bez výnimky, a to podľa vzoru nielen citovej, ale aj účinnej lásky dobrého Samaritána (Lk 10,33). Takto sa zapájajú do pohybu Božej nehy, ktorá vychádza od Otca skrze Ježiša vďaka Duchu lásky (Flp 2,1), a ktorá ich vedie k bezhraničnému šťastiu bez hriechu a smrti, podľa nádeje, vyjadrenej v eucharistickej modlitbe Rímskeho misála: „Aj nás svojich hriešnych služobníkov, ktorí dúfame v tvoje prehojné milosrdenstvo (nehu), prived' do spoločenstva svojich svätých apoštolov a mučeníkov“²⁰.

Nie je správne hovoriť o tom, že by žena mala tolerovať mužov alkoholizmus alebo nezáujem o jej prácu v domácnosti, námahu pri výchove detí a dokonca mužov záujem iba o jej manželské povinnosti v oblasti intímneho života bez toho, aby jej muž prejavil pomoc a nehu. Muž i žena sú rovnako stvorení na obraz a podobu Boha (porov. Gn 1,27) a sú povolání tento obraz vo svojom vnútri uskutočňovať vo vzájomnej nehe. Vo svojom

²⁰ Pierre Émile Bonnard, „Neha“ w *Slovník biblickej teológie*. (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1990), 682-683.

každodennom živote uskutočňovať Ježišovu výzvu: „Všetko, čo chcete, aby ľudia robili vám, robte aj vy im. Lebo to je Zákon i Proroci.“ (Mt 7,12) Muž je povolaný k tomu, aby sa pozrel na svoje konanie pohľadom manželky a naopak, obaja sú povolaní k empatii. Vyžaduje si to často hlbokú konverziu od tradičného juridického chápania manželstva k biblickému. Vyžaduje si to nové srdce, o ktorom hovorí prorok Ezechiel: „Odstránim z ich tela srdce kamenné a dám im srdce z mäsa.“ (Ez 11,19) Je to výzva znova uveriť a prijať Boha, ktorého nám predstavuje biblické zjavenie. Práve tu je kľúč k riešeniu mnohých problémov, vrátane problému sirôt žijúcich otcov. Je potrebná konverzia, zmena necitlivého kamenného srdca na srdce z mäsa, citlivé a nežné, ako to, ktoré zjavuje Boh.

V biblickom ponímaní je otec obrazom nezištnej lásky, ktorá vytvára priestor pre odpustenie. Mužnosť a otcovstvo si vyžadujú skúsenosť prijatia odpustenia od Boha, nezištného ospravedlnenia – nie pre naše zásluhy. Uvedomiť si, že nás zasiahla láska, ktorá predchádza každý náš čin; ktorá vždy ponúka novú príležitosť, podnecuje, stimuluje. Ak prijmeme to, že Božia láska je bez podmienok, že Otcova náklonnosť sa nekupuje ani sa za ňu neplatí, dokážeme milovať napriek všetkému a odpúšťať druhým, aj keď boli voči nám nespravodliví. Inak náš život v rodine prestane byť miestom porozumenia, sprevádzania a stimulovania, a stane sa miestom ustavičného napätia a vzájomného trestania. Poslaním otca nie je trestať, ale milovať bez podmienok. Otec v rodine sa otvára rastu lásky, je protagonistom pedagogiky lásky, ktorá postupne dozrieva, a dáva jej plodnosť v trpezlivosti. Nik nie je trpezlivejší ako Boh Otec a nik nevie chápať a čakať lepšie ako práve on. On nás neustále pozýva urobiť krok dopredu, ale nevyžaduje úplnú odpoveď, ak sme ešte neprešli cestu, ktorá takúto odpoveď umožňuje. Jednoducho túži po tom, aby sme s úprimnosťou pozerali na náš život a bez pretváranky mu ho predkladali pred jeho oči; aby sme boli ochotní ďalej rásť a prosili ho o to, čo ešte sami nedokážeme dosiahnuť²¹.

6. Namiesto záveru

Do budovania rodiny je nevyhnutné investovať čas, ktorý sa môže zdať stratený bez nejakého konkrétneho, na prvý pohľad viditeľného výkonu, ako je to napríklad v práci. Vo všeobecnosti platí, že šťastie nenachádza ten, ktorý je naň zameraný, ale ten, kto chce urobiť šťastným niekoho iného. Dávno platí zásada, že láska rastie rozdávaním. To je základná skúsenosť, ktorú sú kresťanskí manželia a rodičia povolaní sprostredkovať svojim deťom. Už v židovstve sa prejavy nežnosti a lásky spájali nielen

²¹ Rosalba Manes, „Metafore di tenerezza di Dio nella Srittura“ w *La virtù della tenerezza II „vangelo“ di Papa Francesco*. (Assisi: Edizioni Porziuncola, 2019), 182-183.

s intímnyim životom, ale aj so spoločným stolovaním. Pri stole sa spájala aj viera s každodenným životom. Ako píše Ján Ďurica, v židovskom spoločenskom živote a tradícii rodina tvorí pevnú jednotku, ktorá tvorí spoločnosť. Všetci členovia rodiny, manžel a manželka, rodičia a deti, sú viazaní vzájomnou zodpovednosťou a tvoria jeden celok. Vyjadrujú to slová žalmu: „budeš šťastný a budeš sa mať dobre. Tvoja manželka bude ako plodný vinič v zátiší tvojho domu a tvoji synovia ako mladé olivy okolo tvojho stola“ (Ž 128,2-3). Rodina bola považovaná za najmenšiu sociálnu jednotku, prostredníctvom ktorej sa prenáša kultúrne a náboženské dedičstvo judaizmu. Diskusia o domácom šťastí je plná vyhlásení zdôrazňujúcich posvätnú povahu plodnosti ako zdroja radosti, krásy a posvätnosti židovského domova. Zahŕňa napríklad nasledovné výroky: „Kto nemá manželku, žije bez radosti, bez požehnania a bez dobra“; „Muž, ktorý miluje svoju manželku ako seba a ctí ju viac ako seba, správne vedie svojich synov a dcéry a stará sa aj o ich skoré manželstvo,“ Písmo hovorí „a budeš vidieť pokoj v tvojom stane“ (Jób 5,24). Rodinná bunka bola považovaná za uzavretú. Manželka a matka bola nespornou láskou domu. Deti Božím požehnaním. Povinnosťou otca bolo učiť deti náboženstvo, učiť ich remeslu, dokonca ich učiť plávať, a rodičovi bolo prísne zakázané uprednostňovať niektoré zo svojich detí. Žiadna povinnosť neprevýšila štvrté prikázanie: „cti svojho otca a svoju matku“ (Ex 20,12). Domáca harmónia židovskej rodiny bola zakotvená v právnom príkaze: „človek by mal utrácať na jedlo menej, ako si môže dovoliť, na oblečenie toľko, koľko si môže dovoliť, na uctenie manželky a detí nad rámec svojich možností, pretože oni sú na ňom závislí“. Židovský domov, rodina, bol najdôležitejším vitálnym prvkom na prežitie judaizmu a zachovanie židovského spôsobu života, oveľa viac ako synagóga alebo škola. Tradičný židovský domov je ten, kde medzi manželom a manželkou existuje pokoj a harmónia, ktorá duchovne preniká praktický náboženský život, od mezuzy na verajach dverí až po prísne dodržiavanie stravovacích pravidiel v kuchyni. Domov bol centrom náboženskej praxe a slávností. Jeho vynikajúcim výrazom bolo slávnostné jedlo počas sobôt a sviatkov so zapálenými sviečkami na stole. Vždy sa schádzala celá rodina, pričom sa dávali požehnania a odriekali sa spoločné modlitby; v predvečer soboty a sviatkov otcovia požehnávali svoje deti a praktizovalo sa aj požehnanie rodičov (výrazne nazývané „môj otec, môj učiteľ“ a „moja matka, moja učiteľ-ka“) a spoločné poďakovanie po jedle. Silné puto, ktoré zjednocovalo rodičov a deti do jedného zväzku charakterizovaného vzájomnou zodpovednosťou a ohľadom, z neho urobilo baštu judaizmu schopnú odolať všetkým náporom zvnútra i zvonku. Šabatová hostina začína otcovým požehnaním detí. Šabat sa tak stáva príležitosťou,

aby celá rodina systematicky pokračovala v dosahovaní a rozvíjaní Abrahámovej viery i vo vernosti zmluve, ktorú s ním uzavrel Boh²².

V mnohých rodinách dnes chýba spoločné stolovanie, nebýva ani v nedeľu. Skúsenosti poukazujú na skutočnosť, že spoločná večera je dobrým prostriedkom na rozvoj vzájomných vzťahov v rodine aj dnes. Poskytuje možnosť navzájom si pomáhať, nenútene sa porozprávať a hovoriť aj o vnútornom prežívaní. Pri troche vynaliezavosti to je možné, napríklad na úkor pozerania televízie, ktoré nie je prostriedkom podporujúcim vytváranie komunity. Zdá sa, že minimum času na budovanie rodinnej komunity sú dve hodiny týždenne, ktoré by sme však mali stráviť kvalitne, nie spoločným pozeraním televízie alebo doučovaním. Potvrďuje to skúsenosť svojpomocných skupín a malých spoločenstiev. Ako každý systém sociálnej podpory, aj svojpomocná skupina sa podobá modelu ideálnej rodiny. Tak ako starší členovia rodiny zhromažďujú a odovzdávajú informácie o svete a poskytujú vzory mladším členom, ktorí sa im snažia vyrovnávať, aj skúsenejší členovia svojpomocnej skupiny poskytujú vzor menej skúseným členom komunity. Ponúkajú im systém spätnej väzby a vedenia, ktorý jednotlivcovi umožňuje porozumieť vzájomným reakciám a zároveň môže byť pomocou pre rodinu²³.

Bibliografia

- Bednárík Rastislav. „Materiálna, časová a komunitárna charakteristika rodín s deťmi“. W *Zborník zo sympózia Profamily 2018 „Finančné a nefinančné stabilizátory rodiny“*. Redakcia: Ladislav Csontos, Mária Šmidová. Trnava: Dobrá kniha, 2018.
- Bednárík Rastislav, Žuffa Jozef. *Rodiny s deťmi Empirický pohľad na Slovensku*. Trnava: Dobrá kniha, 2019.
- Csontos Ladislav. *Dynamika spirituality malého spoločenstva*. Trnava: Dobrá kniha, 2015.
- Csontos Ladislav. „Život manželov a rodiny ako vovádzanie do života kresťanského spoločenstva“. *Studia Bobolanum*, nr 4 (2019).

²² Ján Ďurica, „Odovzdávanie viery v Židovskej rodine“ w *Možnosti výchovy a pastorácie v prospech stability manželstva a rodiny*. (Trnava: Dobrá kniha, 2019), 73-75.

²³ Ladislav Csontos, *Dynamika spirituality malého spoločenstva*. (Trnava: Dobrá kniha, 2015), 24-25.

- Ďurica Ján. „Odozdvávanie viery v Židovskej rodine“. W *Možnosti výchovy a pastorácie v prospech stability manželstva a rodiny*. Redakcja: Ladislav Csontos, Mieczysław Ozorowski. Trnava: Dobrá kniha, 2019.
- Kasiłowski Piotr. „Małżeństwo chrześcijańskie“. *Studia Bobolanum*, nr 3 (2016).
- Manes Rosalba. „Metafore di tenerezza di Dio nella Srittura“. W *La virtù della tenerezza II „vangelo“ di Papa Francesco*. Redakcja: Mariaangela Musolino. Assisi: Edizioni Porziuncola, 2019.
- Petrá Basilio. „Prospettive morali della teologia della tenerezza“. W *La virtù della tenerezza II „vangelo“ di Papa Francesco*. Redakcja: Mariaangela Musolino. Assisi: Edizioni Porziuncola, 2019.
- Podmanická Zuzana a kol. *My v čísloch. Pohyb obyvateľstva 2019*. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky, 2020.
- Podmanický Ivan. „Pedagogické aspekty dozrievania osobnosti v rodine“. W *Možnosti výchovy a pastorácie v prospech stability manželstva a rodiny*. Redakcja: Ladislav Csontos, Mieczysław Ozorowski. Trnava: Dobrá kniha, 2019.
- Potočárová Mária. *Etika v rodinných vzťahoch*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2017.
- Rocchetta Carlo. *Elogio del litigo di coppia. Per una tenerezza che perdona*. Bologna: EDB, 2018.
- Rocchetta Carlo. *La mistica dell'intimità nuziale: crescere nella grazia del sacramento*. Bologna: EDB, 2019.
- Sievernich Michael. „Problém rozvedených a znovuzosobášených v Cirkvi z pastorálno-teologického hľadiska“. *Teologický časopis*, nr 1 (2010): 47-58. *Slovník biblickej teológie*, redakcja: Xavier Léon-Dufour. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1990.
- Skrzypczak Robert. „Miłość małżeńska i rodzinna w nauczaniu papieża Franciszka“. *Studia Bobolanum*, nr 3 (2019): 93-94.
- Spesz Alexander. *Katolícka mravouka*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1948.
- Zentko Jozef. „Pedagogická realita a výchovné aspekty so zreteľom na prítomnosť muža v predškolskej a elementárnej edukácii“. W *Možnosti výchovy a pastorácie v prospech stability manželstva a rodiny*. Redakcja: Ladislav Csontos, Mieczysław Ozorowski. Trnava: Dobrá kniha, 2019.

Striving for the World with Fewer Orphans of Living Fathers

SUMMARY

In the course of the last decades, the phenomenon of orphans with living fathers has occurred in the Euro-American civilisation as we are witnessing a rising number of children growing up without the presence of the father. In some cases it is the result of mother's deliberate choice (single mothers), in other cases no direct intention is involved as with the divorced mothers. The above situation occurs also in the seemingly functional families, where fathers only have a small share in the upbringing of the children. It seems that the problem begins with the birth of the child who consumes 80% of the mother's emotional resources. As a result, the woman is not able to give her partner as much affection as she used to, which makes him feel pushed away. In many cases this challenging situation makes the man start perceiving and living the sex life in a sort of materialistic way, which is followed by the wife's natural reaction i.e. sexual life becomes a burden to her. Fortunately, this is not an unavoidable scenario as there exists an alternative – the possibility to keep developing the tenderness within the marital relationship. On the man's side this alternative type of tenderness takes on the form of empathy, a concrete attention and care for his wife and child. In order to develop in a healthy way, every child needs to experience the motherly and fatherly love in equal measure and the mutual love between the parents that guarantees a stable and secure home for them. If parents start to perceive God as a loving Father who shows them His tenderness and love, it is the response to His generous offer and the invitation to personal conversion at the same time. God's tenderness is clearly attested in both Old and New Testament. It is evident from His actions through which He proves to be a caring and tender Father who shows gratuitous love to His children. In the image of such God the humans have been created as male and female. Biblical texts provide numerous examples of these divine traits that can be transformed in everyday life behaviour and attitudes by the spouses in the same way as Jewish families have linked these two realms during the Passover meal and in their everyday life. To sum up, tenderness is a chance to ensure the stability of Catholic families and save their children from becoming the orphans of living fathers.

Keywords: children born out of wedlock, unitive purpose of marriage, upbringing of children, personal testimony of parents

